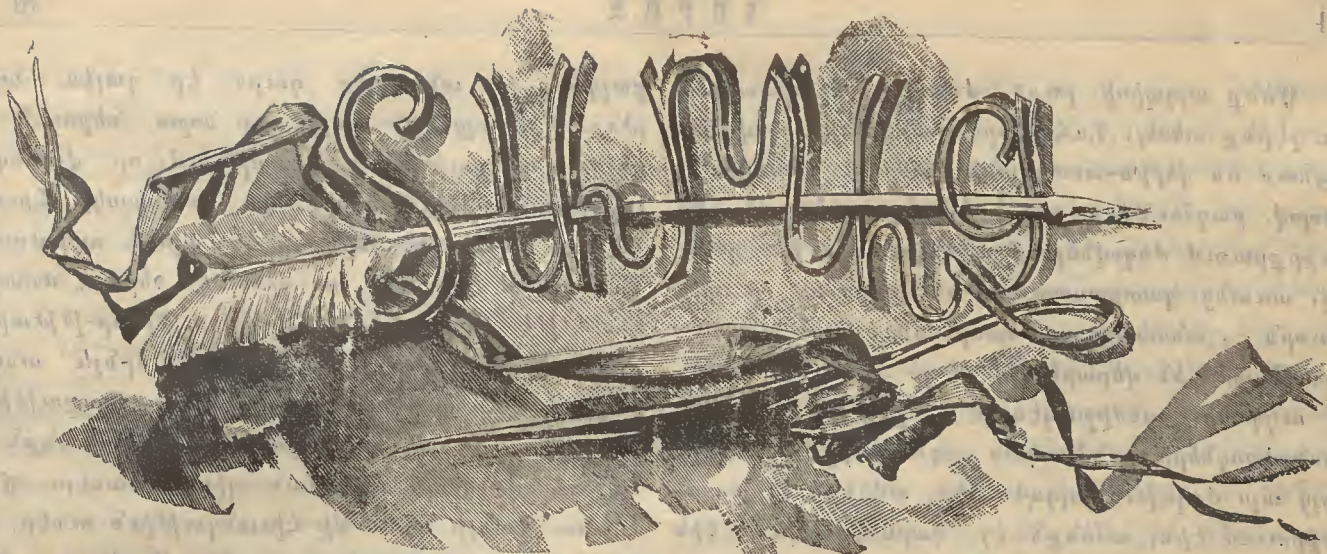

Աղբիւրի յաւելում

ՏԵԼԵԳՐԱՆ № 282

Լոյս է տեսնում շաբաթը մի անգամ կիրակի օրերը

№ 14 կիրակի ապրիլի 22

տասնութնորորդ տարի 1901

ՇԱՐՈՒՆԱԿԻՈՒՄ Է 1901 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Աղբիւրի տարեկան գինը 3 ռուբ. Տարազինը 6 ռ.:

Հասցէ՝ Тифлисъ, редакция иллюстр. жур. АГБУРЪ-ТАРАЗЪ կամ Tiflis (Caucase) Réd. des jour. Agbur et Taraz

ԻՄ ՅԻՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ Ռ. ՊԱՏԿԱՆԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ
Գլուխ 2.

1886 թուին յարուցուեց Պատկանեանի յօ-
բելեանը կատարելու խնդիրը: Դործը սկսուեց Թիֆ-
լիսում և յանձնաժողով կազմուեց. Թիֆլիսի օրինա-
կին Հետեւեց և Նախիջևանը և Նոյնպէս յանձնա-
ժողով կազմեց: Ես լաւ եմ յիշում այդ յանձնաժո-
ղով կազմելու պատմութիւնը: Մէկ օր մենք քաղա-
քաղլիսից հրաւէր ստացանք Հաւաքուելու ակմբա-
նոցի դահլիճը խօսելու բանաստեղծի ՅՆ-ամեայ
յօբելեանը տօնելու մասին և, յայտնի բան է, շը-
տապեցինք գնալու *): Երբ մենք մտանք դահլիճ,

*) Մենք մինչև ցայսօր դեռ պահել ենք մեզ մօտ
այդ հրաւէրի տպագիր օրինակներից մէկը: Դորա մէջ
գրուած է հետեւեալը. Զգալով, որ ժամանակ է արդէն
մտածել այն անձանց վրայ, որոնք իւրեանց կեանքը նուի-
րած են ազգի օգտին և լուսաւորութեանը և թէ այդ
անձանց մինն է մեր քաղաքացի հռչակաւոր բանաստեղծ
Պ. Ռափայէլ Պատկանեանը, ուստի կ'իսնդրեմ ձեզ, մեծա-
րոյ Տէր, հրամայել ամսոյս 16-ին, առաւօտու ժամը 11-ին,
տեղւոյս ակումբի (քուլայի) դահլիճը, պ. Ռ. Պատկանեա-
նի ՅՆ-ամեայ մատենադրական աշխատութեան յօբելինի

բաւականին մեծ բազմութիւն արդէն տեսանք Հա-
ւաքուած. այդտեղ կային բոլոր Նախիջևանի և
Ռաստովի աչքի ընկնող Հայերը՝ Հարուստ վաճառա-
կաններ, քաղաքի իրաւասուններ, ուսուցիչներ և ու-
րիշ դասակարգերի ներկայացուցիչներ. բացականերն
էլ հետզհետէ Հաւաքուում էին: Բազմութիւնը՝ զա-
նազան փոքրիկ խմբերի բաժանուած՝ տաք-տաք
խօսում, վիճում էին. ինչ ասել կուզի, որ խօսակ-
ցութեան առարկան Պատկանեանն էր. նորա յօ-
բելեանը արժանաւոր կերպով տօնելը, նորա ընտա-
նիքն ապահովելն էր: Աչքի էր ընկնում այն բանը,
որ եկել էին անխտիր բոլորեքեան և՛ բանաստեղ-
ծի թշնամիները և՛ բարեկամները, մոռացուել էին
մանր մունր Հաշիւները, ինտրիգները, մոռացուել
էր Պատկանեանի անձնաւորութիւնը. հրապարակի
վերայ գրուած էր բանաստեղծի տաղանդը յարգելու
խնդիրը միայն: Ժողովը բացուեց մի սրտառուչ ու-
տանաւորով, որ յօբելեանի առթիւ գրել էր Գալա-
նոցի ուսուցիչ պ. Վահան Քիրլեանը:

մասի խորհրդակցելու և յանձնաժողով կազմելու:
Փետրուար 1886 ամի.
Նոր-Նախիջևան.

Մենք այդպիսի լուրջ ժողով Նախիջևանում դեռ չէինք տեսել: Առհասարակ այստեղի ժողովներն անցնում են վերին-աստիճանի ծանր ու ձանձրալի կերպով. բազմութիւն քիչ է հաւաքուում, չեն հետաքրքրուում ժողովներում արծարծուած խնդիրներով, առանց պատրաստուելու են գալիս և, որ գլխաւորն է, սնտարբերութեամբ, մեռելային անտարբերութեամբ են վերաբերում դէպի ամեն մի գործ, որ ուղղակի, անմիջապէս չէ շօշափում ժողովին մասնակցողների անձնական օգուտները, շահերը: Բայց այս ժողովում այդպէս չէր. ամենքն էլ հետաքրքրուում էին, ամենքն էլ կարեւորութիւն էին տալիս յօբելանի խնդրին և պատրաստակաւութիւն էին յայտնում ամեն ձեռքից եկած միջոցներով օգնել բանաստեղծի թէ մեծ օրուայ հանդիսի շքեղութեան և թէ նորա ապահովութեան խնդրին: Միւթարական էր նամանաւանդ այն, որ ժողովում յայտնուած մտքերից երևում էր, որ հասարակութիւնը հասկանում է իւր բարոյական պարտականութիւնը դէպի իւր մտքի մշակը: Օրինակի համար, շեշտելով իօսում էին այն բանի մասին, թէ որովհետեւ բանաստեղծը բովանդակ ազգինն է, յայտնի բան է, բոլոր ազգն էլ պէտք է աշխատի ապահովեցնել նորան, բայց Նախիջևանցւոց վերայ աւելի մեծ պարտականութիւն կայ, որովհետեւ բանաստեղծը Նախիջևանի ծնունդ է, ապրում է Նախիջևանցւոց մէջ և կապուած է նոցա հետ թէ բարոյական և թէ նիւթական շահերով:

Որոշուեց ընտրել յանձնաժողով, յանձնել նորան արժանաւորապէս գլուխ բերել սկսած գործը և այդ բանի համար Թիֆլիսի յանձնաժողովի հետ սերտ յարաբերութեան մէջ մտնել: Ափսոս, շատ ափսոս, որ յայտնի պատճառներով այդ յօբելանը չը կատարուեց և յանձնաժողովները լուծուեցին: Գործն այնպէս էր դրուած, հետաքրքրութիւնը այնքան մեծ էր, որ անպատճառ կիրաքործուէր գործը ըսկոտողների գլխաւոր նպատակը. բանաստեղծը և նորա ընտանիքը կատարելապէս կապահովուէին և հայ հասարակութիւնը ազատուած կ'լինէր այն մեղադրանքից, որ, ապագան պէտք է բարձէ նորա վերայ: Ապագայ սերունդն իրաւունք պէտք է ունենայ ասելու, թէ հայերը այնքան ապերախտ են գրտնուել դէպի իւրեանց մեծ երգիչը, որ թողել են նորան մեռնելու անապահով վիճակի մէջ...

Պատկանեանք վերայից առողջ մարդ էր երեւում. միայն նորա կոշտ հազը և այն մեծաքանակ

բաղամբ, որ անդադար դուրս էր գալիս նորա թոքերից, ցոյց էին տալիս, որ նորա ներսում մի ինչոր գործողութիւն է կատարուում, որ վտանգաւոր բնաւորութիւն ունի: Նա յաճախակի հիւանդանում էր և անկողնին էր ծառայում. այդ ժամանակ ասում էին, թէ նա մրսել է, ջերմ է ստացել, կամ թէ նորա հին հիւանդութիւնը-թթախտը զրգուել է: Ոչ ոք չէր հաւատում, մինչև անգամ ինքն էլ չէր կարծում, որ այդ ջերմը, տաքութիւնը այն վտանգաւոր հիւանդութեան հետեւանքն է, որ շուտով նորան գերեզման պիտի տանէր: Ախր է, նա թանջի նման մի հիւանդութիւն ունէր, որի համար նա 86 թուին ստիպուեց Մոսկուա գնալ, բայց վերհատութեան գործողութեամբ նա նորանից ազատուեց: Ուսուցչապետ Սկլիֆասովսկու հմուտ ձեռքն այն ժամանակ արմատական կերպով բժշկեց նորա այդ հիւանդութիւնը, որ, նորա պատմելով, մի վտանգաւոր բան էր, քաղցկեղի մի տեսակը՝ «polypus recti»: Եւ որքան միւթարուած էր այն հիւրասէր ընդունելութիւնից, որ նորան սիրել էր նորա այդ հիւանդութեան ժամանակ Մոսկուայի հասարակութիւնը—ամեն օր հրաւէրք, ամեն օր ճաշ, թէյ խմել, փայփայանք, սէր, գուրգուրանք... Հանգուցեալ ուսուցչապետ Ներսիսեանի առանձին հոգացողութեամբ կլինիկայի վարչութիւնը իշխանական ընդունելութիւն էր արել, բազմատեսակ խրնամք ցոյց տալով նորան. ուսանող երիտասարդութեան մշտական այցելութիւնը, հայ հասարակութեան պարագլուխների հոգատար ուշադրութիւնը պատկառանք ներշնչելով շրջապատողներին դէպի հայ բանաստեղծը, միւսնոյն ժամանակ և զգալի կերպով թեթեւացրել էր նորա հիւանդութեան ծանրութիւնը: Իսկ վերհատութեան գործողութիւնը շատ ծանր էր եղել, որովհետեւ հնարաւոր չէր եղել քլուօֆում կօկային գործածելու: Քաղցկեղը, իւր ասելով, առաջացած է եղել այն հանգամանքից, որ նա ատամ չունենալով, կերակուրն առանց կամ սակաւ ծամելու է կուլ տալուս եղել: Նա ստիպուած է եղել 1-10 օր անշարժ, անօթի մէջքի վերայ ընկողմանած անցկացնել, բաւականին ժամանակ էլ հարկաւոր է եղել նորան կաղդուրուելու համար, որովհետեւ ցւալի սաստկութիւնից նա այն աստիճան նուազած է եղել, որ համարեալ թէ «կէս մարդ է դարձած եղել, մահու չափ զգուել է կեանքից»: Հիւանդանոցում նա իւր այցելուների խնդիրքով և ըստիպմունքով մի երկու բան էր սկսել զրել՝ մինը ի-

մինի մասին, որ վերջացրել էր, միւսը, որի վերնա-
ղիւրը մենք չենք յիշում, անկատար էր թողել: (15)

15) Աւելորդ չենք համարում գնել այստեղ հանգու-
ցեալի իւր Նախիջևանի բարեկամին գրած այդ ժամանա-
կուայ նամակներէն մի քանի քաղուածներ, որ հետաքրք-
րական են իւրեանց մանրամասնութիւններով: Ամսոյս 13-ին
ողջ և առողջ հասաւ Մոսկուա: Թէև Սքիֆասովսքիին
գտնելը դժուար բան չէր, բայց ես չուզէի մտնել 'ի շարս
բազմաց, որ իմ տկարութեան քղնոգութիւնը և խոցիս
բուժումը հարկանցի կելպով չըկատարուէր, ուստի պէտք
էր Նորան իմ մասին Նախապատրաստել: Այդ պաշտօնը
իւր վրայ առաւ պաօֆ. Ներսիսեանը: Ի՞նչ խօսքս երկա-
րացնեմ, տեսնուեցաւ Սքիֆասովսքիի հետ. նա գնեց իմ
խոցը և հրամայեց վաղը չէ միւս օրը երթալ և պառկե-
լիլիքա. բայց չըգիտեմ 'նոյն օրը կանէ օփէնացիան,
թէ չեա քանի մի աւուրց: Ինձ շատ լաւ ընդունելութեան
արին ամենբը. ահա երեք օր է, որ ինձ չեն թողնում
տանը թէյ խմել կամ ճաշ ուտել, ա՛յն օր հրաւիրած եմ
բարեկամաց մօտ. վաղն էլ հրաւիրեց Անանովը: Այդ կող-
մանէ վատ չէ, բայց երբ որ միտքս կուգայ, որ շուտով
պիտի պառկեմ դանակի տակ՝ մազերս տիգ տիգ կանգնում
են: Աղօթք արա՛ ինձ համար, որ Աստուած ամենայն
չարէ, փորձանքէ ազատէ: «Այսօր մտայ քիլիլիքա և ա-
հա կըշտապեմ ձեզ այդ մասին ծանուցանել, որ հարցանո-
ղաց միամտացնէք (sic): Օփէնացիան այսօր չեղաւ, կարելի
է, որ վաղը կատարուի: Ինչպէս այդտեղ, այնպէս էլ այս-
տեղ, տակաւին ոչ ոք չըգիտէ թէ՛ ծանր կ'լինի, թէ
թեթեւ, մինչև անգամ օգնական բժիշկները չըգիտեն: Դու
անցել ես Ռոստովի հիւանդանոցների մօտից, նկատել ես
այն հիւանդներուն՝ ճերմակ խալթ հագած, զուլնները
քօլփսք, ոտերին կապիտ մուճակներ, — իսկ և իսկ դորա
նման եմ այս վայրկենիս. ինքս իմ վերայ ծիծաղում եմ:»
«Կարծեմ այս երրորդ նամակն է, որ ձեզ գրում եմ. վաղը
ժամը 12-ին պիտի սկսեն օփէնացիան, ուրեմն մինչև ա-
ռողջանալս էլ մի սպասէք ինձ 'էն և ոչ մի տող, վասն
զի չընթացա՛ 6-10 օրուան ես անշարժ պառկած պիտի
լինիմ մահճի վրայ: Չըգիտեմ թէ մէթոգայով կանեն օփէ-
նացիան — նշտրակով, թէ ապրշուով. կուտան խլօռօֆօնմ,
թէ մարմինս կ'քսեն քօքային, — այս ամենը գիտէ միայն
Սքիֆասովսքի և խոցիս դրութենէն կախեալ է. եթէ
բանը խլօռօֆօնմի հասնի՝ մեռնելս և կենդանի մնալս
կէսակէս շանսեր ունի, այսինքն 50-ական, քօքայինն
էլ գրեթէ նոյն վտանգները ունի, իսկ եթէ միայն ապր-
շումի կապելով բաւականանան, այն ժամանակ, ասում
են, թէ և տանջանքը շատ է, բայց մահու վտանգը կ'սա-
կաւանայ: Ահա այս հոգեմաշ տարակուսանքի մէջ եմ, ու-
րեմն հոգեկան դրութիւնս նոյնն է ինչպէս և որ այդտեղ
եղած ժամանակս: Աղօթք արէք ինձ համար, եթէ ար-
ժանի կհամարէք: Տեղուոյս հայ ուսանողների շատախօսու-
թեան պատճառաւ բոլոր քիլիլիքան ինձ ընդունեց աւելի
պատուով, քան թէ ես կարժէի, այնպէս որ շատ անգամ
ստիպուած եմ կսրմբելու աւելորդ բօմբիլմէնթներ լսելով.
նոյն կարծիքը տարածուեցաւ ծառաների, ուսանողների,

վերջին երկու տարին արդէն բոլոր ժամանակ
նա հիւանդ էր. նա ոչ դպրոց էր յաճախում, ոչ էլ
տանից դուրս էր գալիս: Հիւանդութեան դործողու-
թիւնն արդէն այնքան սաստկացել էր, որ ուժգին
կերպով ցոյց էր տալիս իւր գոյութիւնը: Նա նուա-
զել էր, զեղնել ու ստացել էր՝ այն բոլոր նշանները,
այն երեսի ու աչքերի արտայայտութիւնը, որ ունե-
նում են առհասարակ այդ տեսակ հիւանդները: Բայց նա
զեռ չէր պառկում. ջերմից ազատ ժամանակները
նա ման էր գալիս իւր պարտիզում և սենեակում,
ընդունում էր իւր մօտ բարեկամներին և ծանօթ-
ներին, խօսում էր նոցա հետ, մինչև անգամ պա-
րապում էլ էր՝ մանր բաներ էր գրում: Սակայն
նա արդէն զգում էր իւր հիւանդութեան վտանգա-
ւորութիւնը և չէր ծածկում ոչ ոքից: Մէկ անգամ,
Վիսլավովսկու էր այդ, մենք մի խումբ ծանօթնե-
րի հետ հանգուցեալին շրջապատած, նստած զրոյց

հիւանդների, օգնական-բժիշկների և, վերջապէս, իրա
Սքիֆասովսքիի վերայ և վրաս նայում են չնաշխարհիկ մէկ
արարածի վերայ. մանաւանդ այդ ընդհանուր ուշադրու-
թիւնը՝ սաստկացաւ, երբ այցելուները ամեն օր և ամեն
ժամ գալիս են ինձ տեսութեան, այնպէս որ ձանձրանա-
լու ժամանակ չունիմ: Եւ որ տակաւին քիլիլիքա մտած
չէի, «НЕ ДВИЖАЮСЬ» ճաշի և երեկոյթների հրաւերքից
շատերին խոստացայ և խօսքս կատարելու կարող չեղայ,
օրինակի՝ համար Օնանովին, Էմինին, և այլն: Ըսանց
յառաջաբանութեան գրում եմ քեզ այս նամակը, վասն
զի երկարաւու ընկողմանելս անշարժ, անօթի, զրեթէ
ինձ կէս մարդ դարձուց. չիշողութիւնս թուլացած է, այն-
պէս որ վեց խօսքէ բաղկացած Նախադասութիւն, չեմ
կարող կազմել խօսակցութեան ժամանակ, խօսքս վերջաց-
նելիս արդէն մոռանում եմ, թէ ինչով սկսել էի-տկարու-
թիւնս կոտրեց ինձ, մահու չափ զգուեցայ կեանքէս: Իմ
ցաւը մայիսիս չէր, այլ polypus rec'i, որ քաղցկեղի
մի տեսակը, ամենավտանգաւորն էր. օփէնացիան անտա-
նելի, դժոխային էր, մազ մնաց մահէ ազատուեցայ, փոքր
էլ ուշանայի՝ անբուժելի կ'լինէր: Քէչէկովին երախտա-
պարտ եմ, որ ինձ չորդորեց՝ զալու այստեղ Թէ խլօռ-
ֆօնմը և թէ քօքայինը՝ ինձ մահաբեր պիտի լինէին. զը-
րեթէ օփէնացիայի վերջին ժամեր հասկացայ ցաւիս բը-
նաւորութիւնը. սովորական ցաւերէ չէ: Օգտուում ենք
դէպքից մեր լիաբերան շնորհակալութիւնը յայտնելու
հանգուցեալի բարեկամ և Արհեստաւորաց դպրոցի Նախկին
կրօնուսոյց բարեկրօն Տէր Մկրտիչ քահանայ Գանձապե-
տեանին, որ իմանալով՝ մեր «Յիշողութիւնները» գրելու
գիտաւորութիւնը, ամենայն սիրելութեամբ յանձնեց ձեզ
իւր հանգուցեալից ստացած բազմաթիւ նամակները, Մենք
այդ նամակներից դրինք մեր Յիշողութիւններին տակ իբրեւ
ծանօթութիւն այն կտորները, որոնք կամ հաստատում
են մեր ասածները կամ լրացնում են նոցա:

էինք անում. խօսակցութիւնը հիւանդութիւնների մասին էր: Պատկանեանը յանկարծ խօսակցութեան թելը կտրելով, յառեց իւր աչքերն առաջը կանգնած մի նախիջլանցի հիւանդ պարոնի վերայ և խօսքերին կատակի ձև տալով, ասաց. «Է՛հ, եղբայր, ես, ինչպէս տեսնում եմ, անպիտան ախտը քո մէջ աւելի աւելի արագ է գործում, քանթէ իմ մէջ: Ես ձեզ մի բան ասեմ, աւելացրից նա, դառնալով դէպի մեզ, սա ինձանից առաջ կերթայ», ասաց ու բարձր ծիծաղեց: Եւ ճշմարիտ, յիշեալ պարոնը մի տարով նորանից առաջ մեռաւ:

Ե. ԱՆԱՍՏԱՏ

(Կըշարունակել)

ԱՆ ԲՆ Ա Յ Ի Ր...

Ալ քնացի՛ր, ցաւատանջ սիրտ,
Բաւ է որքան դու լացիր.
Փոխան սիրոյ տանջանքներ քիւտ,
Վշտի թոյնը ծծեցիր:

Ալ քնացի՛ր, թող՜ վերջանայ
Տանջանքներդ վշտագին.
Անցեալ կեանքդ միխի՛ր դառնայ,
Պա՛ղ միտիւր մ'ը թանգագին:

Թո՛ղ յարդարեմ՝ այդ ծածկոյթը,
Րւ քեզ թաղեմ՝ անոր մէջ.
Ալ քնացի՛ր ցաւատանջ սիրտ,
Անդորր քնով մ'ը անվերջ...

Բագու

Հրաճե վառե

«Ա Ս Տ Ի Ա Մ Տ Ա Յ»

Իշեր էր: Գարնանային մի այնպիսի խաղաղ, գեղեցիկ, բուրալից եղանակ, որ մարդու սիրտն. լցնում է անհուն ցանկութեամբ՝ վաշելել բնութեան պարզւել, հէնց նոյն բնութեան ծոցում, որ ականջ մարդուս դուրս է մղում սենեակի ճնշող օդից դէպի դուրս, դէպի ազատ օդն...

Կապոյտ, ջինջ երկնականարի վրայ հանդարտութեամբ լողող լուսնի աղօտ ցոլացումն, արծաթագոծելով նորաբողբոջ ծառերը, շրջակայքն ողողում էր կաթնագոյն լուսով, առաջացնելով մի կախարդական տեսարան, խորհրդաւոր սուերներ...

Ջրակայքն ընկղմած էր խոր լուծեան մէջ, ոչ

մի ձայն չէր լսում. միայն երբեմն-երբեմն լուծիւնն խանդարում էր վերադարձող թռչունների միակերպ ընդհատող կռկռոցն կամ հեռւից հազիւ՝ շան խուլ հաջոցը, որոնց անմիջապէս, հետեւում էր նոյն անդորրութիւնը, լուծիւնը:

Տուն էի դառնում մի ոչ այնքան բանուկ ճանապարհով. նեղ փողոցի մի կողմից, ցած պատով լուսինն սառն լոյս էր սփռել հակառակ կողմն ամբողջ երկայնութեամբ, մինչդեռ արևմուտքի կողմն ընկղմած էր խաւարի մէջ, որտեղով, խորասուզած մտքերիս մէջ, միայն առաջ նայելով դանդաղ քայլերով առաջ էի գնում: Յանկարծ մի զսպւած ձայն, խռպոտ կերպով հնչեց ինձնից մի քանի քայլ հեռաւորութեան վրայ: Ես սթափւեցի և վախեցած՝ գլուխս բարձրացնելով, աչքերս այս ու այն կողմն դարձնելով մնացի անշարժ, երբ դեռ այդ ձայնի տխուր, բաց միևնույն ժամանակ, սարսափ ազդող արձագանքն հնչում էր իմ գլխի վերև—դատարկ՝ փողոցում: Կարծես մի աներևոյթ ոյժ ինձ յանկարծ աժուր պահեց միևնույն տեղում, թոյլ չըտալով մի քայլ անելու, շարժւելու անգամ: Մի րոպէից կրկին նոյն ձայնը հնչեց, բաց աւելի որոշ, աւելի ազդեցիկ:

—Ողորմիր, պարոն!

Ես սարսափեցի, միևնույն ժամանակ զգացեցի նրա ձայնի տխուր ելեէջներից: Երկու հակառակ, միմեանց բոլորովին ներհակ կարծիքներ ծագեցան իմ մտքում: Մըտածում էի, որ ես պատահել եմ մի մութ անձնաւորութեան, մի աւագակի, որ մուրացկանի կերպարանք առած՝ խաբէութեամբ կողոպտում է անցորդներին. միւս կողմից նրան մի անբախտ, թշաւ մուրացկան էի կարծում, որ առաւօտից մինչև այժմ—մինչև ուշ գիշեր մի կողակ անպամ յիկարողանալով ձեռք բերել, քաղցած, ծարաւ, ըստիպւած կամ դուցէ հէնց ականջ, անգիտակցաբար կանդնած է մնացել նոյն տեղում և մի ոտնաձայն խելիս կրկնում է նոյն սովորած բառերը:

—Ողորմիր, պարոն!

Եւ կամ մի ազաւ մուրացկան, որ այս մօտերքում բնակւելով, մինչև այժմ ստացածից չըզոհացած, այժմ էլ է կամենում օգտւել, այժմ էլ մի բան ստանալ: Երկու դէպքում էլ, որքան էլ ցանկալի չըլինէր ինձ այդ պահուն, մենակ, մի այդպիսի տեղ, պատահել մի այդպիսի անձնաւորութեան, բաց այժմ երբ կանգնած էի նրա առաջ, պէտք էր սրտապնդւել և առաջ անցնել: Մի քանի քայլ փոխեցի:

—Ողորմիր, պարոն—երեբկնեց նա նոյն խեղդած, խռպոտ և խղճալի ձայնով, ուղիղ իմ մօտից:

Չուռ գալով, լուսնի դժգոյն լուսի տակ—որ հակառակ կողմից ուղիղ նրա վրայ էր ընկել—իմ առջև կանդնած տեսայ մի առողջակազմ, միջակ հասակով, երկար բեխերով, թաւ յօնքերի տակից ընկճւած արտայայտութեամբ փայլող աչքերով 40-45 տարեկան մարդ ցնցոտիներով ծածկւած:

—Սա մուրացկան—մտածեցի ես—այս առողջակազմ մարդը, որ երկու իմ ուժն ունի. աւագակ է...

Եւ նրանից շուտով ազատելու համար ես շտապով փնտռեցի գրպաններս նրան մի բան տալու համար:

—Աստուած տա՛յ—ասացի ես կարեկցող և դողդոջուն ձայնով իմ մօտ և ոչ իմ կողքի չըզտնելով:

Նա մի սպառնական շարժում գործելով, բարկութիւնից փախող աչքերն շեշտակի իմ վրայ չառեց, կարծես պատրաստ ինձ այրելու:

—Աստուած տա՛յ... Իմ շտապ հեռանալուց յետոյ կրկնեց նա երկարացնելով, բարկութիւնից խեղդած ձայնով: Հէնց այդ խուլ բարկութիւնը, ընկճած, զսպւած ձայնը չըզտնեմ ինչու, բոլոր միւս կարծիքներս վանելով, դուրս շարժեցին. բայց ուրախացած այդպէս հեշտ ազատելուս համար, ես ազատ շունչ քաշեցի. հազիւ մի քանի քայլ էի անցել, որ լսեցի նրա ահագին կօշիկների աղմուկն դատարկ փողոցում, որի արձագանքն իմ վրայ երկիւղ էր ազդում:

Նախ քան ես կը փախչէի հնչեց նրա, այս անգամ հրամայական, ձայնը:

—Պարոն—գոչեց նա նոյն շեշտակի, կրակի պէս վառող հայեացքով ուղիղ իմ աչքերիս նայելով—պարոն, քեզանից մի խնդիրք ունիմ:

Արիւնը սառեց երակներումս, ես ակամայ կանգ առայ:

—Միայն խնդրեմ մտիր այստեղ—թեւս բռնելով, ցոյց տեց մի քանի քայլ հեռաւորութեան վրայ գտնուող մի նկուղ, ուր առաջ կանգնել էր նա:

Ես կամեցայ փախչել, աղաղակել, բայց սարսափն այնպէս էր պաշարել ինձ, որ ոչնչութեան և ոչ ձայնս չըհնազանդեցին կամքիս: Ես ինձ արդէն աւազակի ճանկն ընկած էի համարում, որ, ո՞վ գիտէ, միայն կողոպտելով կըբաւականանա... Ո՛հ, այն լափող, կրակոտ, արիւնակալած աչքերի, կատաղի հայեացքի սէրը, հայեացքի, որ ինձ հնազանդեցնելով դէպի նկուղն էր քաշում, ընդունակ էր ամեն բան անելու...

—Ի՞նչ գործ ունիս ինձ հետ—վերջապէս հազիւ կարողացայ արտասանել, թեւս ազատել և նրան դիմադրել աշխատելով:

Նա լուռ, այս անգամ աղաղական կերպարանքով, քաշում էր, մինչև որ ներս տարաւ: Ես ընդդիմադրել չըկարողացայ, ուշտերս սպառել էին այն երկիւղից, թէ բախտն ինձ վիճակել էր աւազակների ձեռքն ընկնելու:

Փոքրիկ, շատ փոքրիկ, կանաչաւուն հողէ յատակով և խոնաւութիւնից դեղնած, մի քանի տեղ հողն թափւած, մամուլապատ պատերով մի նկուղ, մի որջ էր: Ներս մտնելիս խոնաւ, բորբոսնած օդն մեծ հոսանքով կպաւ երեսին մի ակամայ սարսուռ: զգացնելով: Ներսի օդն աւելի խեղդւած, աւելի զգուշ, ապականւած էր: Հէնց շէմքի վրայ բնագդմամբ աչքերս դրաւեց անկիւնում ընկած մի մեծ, անորոշ սոււեր: Մի քայլ յետ քաշեցի:

—Հայրիկ—լսեց մի նւաղած մանկական ձայն և ըստւերն շարժեց:

Ես ուրախացայ, վախս մի փոքր անցաւ: Ուրեմն աւազակ չէ, ուրեմն մուրացկան է, աղքատ, այս նկուղի

բնակիչը, ուրեմն երկիւղ կրելու, վախենալու կարիք չըկայ:

Անվախ սպասել հետևանքին, ի՞նչ խնդիր, ի՞նչ գործ պիտի ունենայ ինձ հետ: Սպասենք:

—Հայրիկ, այբուբեն եմ, ջո՛ւր, լսեց մի ուրիշ ձայն իմ վախս բոլորովին վանելով: Երկու հոգի էին:

Լուռ հրամայեց ընկերս չոր ձայնով, ապա դիմելով ինձ նստել առաջարկեց:

Այքս շուռ տւի ամբողջ սենեակը, եթէ կարելի է այսպէս անւանել և ոչ մի նստելու տեղ չըզտնելով, կանգնած մնացի հարցական հայեացքս նրան ուղղելով: Իսկ նա իմ կանգնելուց դժգոհ մօտեցաւ որդոցն և տեղաւորեց կեղտոտ փալասի վրայ ինձ ևս միևնոյնը առաջարկելով:

—Ճիշտ ավր թանկագին հագուստդ կըկեղտոտուի—ասաց նա կէս կեղնութեամբ—լաւ: Մի խնդիր, մի հարց ունիմ քեզ առաջարկելու—շարունակեց նա մի րոպէից, գլուխն ցած խոնարհեցրած և կեղտոտ կոշտ ձեռքերն զետնին քսելով—քեզնից մի խորհուրդ պիտի հարցնեմ: Դէ, ի հարկէ, դու ինձնից աւելի լաւ կարող ես լուծել իմ հարցը:

Ես միայն դրական նշանով իմ համաձայնութիւնս տւի, թէ և նա այդ չընկատեց:

—Յը, աղա—շեշտելով վերջին բառն գլուխն բարձրացրեց:

—Լաւ: Ի՞նչ հարց է:

—Ի՞նչ հարց—երկարացրեց նա տխուր ձայնով գլուխը խորհրդաւար կերպով շարժելով:

—Ի՞նչ հարց—ձայնի աւելի գորեղ, չոր հնչիւնով կրկնեց նա ուղիղ դէմքիս նայելով:

—Ո՛հ շատ դժուար, համարեա անլուծելի հարց է: Ասա, տեսնեմ Աստուած ինչպէս է մարդուն տալիս:

Ես չըհասկացայ նրա միտքը, նա աւելի պարզաբանեց աւելացնելով:

—Աստուած ինչպէս է մարդուն հաց, փող և ուրիշ բաներ տալիս:

—Այդ ի՞նչ հարց է:

—Սա մի այնպիսի հարց է, որից կախւած է շատ ինձ նմանների կեանքը: Պատասխանել չես իմանում: Բայց ինչու էք միշտ միևնոյնն ասում ձեզ դիմողներին: Մի քիչ առաջ քեզնից ողորմութիւն խնդրելիս դու «Աստուած տա՛յ» ասացիր: Վճռիր իմ հարցը, «Աստուած տա՛յ» ի՞նչ ասել է: Քեզնից առաջ շատերն էին այդ տեղով անցել, շատերն էին քեզ պէս խղճալով կամ հպարտութեամբ, քեզ պէս իրանց խօսքերը չըհասկանալով «Աստուած տա՛յ» ասել: Աստուած տա՛յ, Աստուած ինչպէս տա՛յ, չէ որ նա ձեզ է տւել մեզ՝ չքաւորներին, քաղցածներին բաժին հանելու համար: Աստուած տա՛յ, միթէ նա բերելու է երթիկն ներս թափի... Ա՛խ, ձեր այդ այդ «Աստուած տա՛ն» ընձ մի այնպիսի կատաղութիւն է ներշնչում, իմ սիրտս այնքան է յուզում, գրգռում, որ պատրաստ եմ այդպէս ասողին խեղդել...

ՓԱՐՐՕ

(Վըշարունակի)

Այստեղ, այնտեղ, ամենտեղ

Պարիզ, 20-ին ապրիլի.

Սույն ապրիլի 12-ին, Պարիզի Ասիական ընկերութեան (Société asiatique) ժողովի մէջ մեր հայրենակից, երիտասարդ գիտնական, «Բանասէրի» խմբագիր պ. Կարապետ Բասմաջեան ընտրեց անդամ, Կանոնադրութեան համաձայն պ. Բասմաջեանին անդամակցութեան համար առաջարկեցին երկու պրոֆեսոր-անդամներ՝ պ. Հալեւի (Halevi) և Մէյլէ (Meillet): Անհրաժեշտ ենք համարում առաջ բերել այստեղ պ. Հալեւիի ճառը, որ խօսեց այսպէս.

«Պատիւ ունեմ ներկայացնելու ընկերութեան անդամակցութեան համար պ. Կարապետ Բասմաջեանին՝ նախկին ուսանող Ecole pratique des Hautes Etudes (Բարձր ուսմանց Գործնական վարժարան):

Պ. Բասմաջեան 3 տարի շարունակ մեծ և գովելի եռանդով ու փութաջանութեամբ հետևեց իմ դասախոսութեանց: Նա նշանաւոր առաջադիմութիւնն ցոյց տաւ Եթովպական լեզուի մէջ, որ (այդ լեզուն) իմ դասախոսութեանց զլսաւոր առարկան է և որին կցուած են կանոնաւորապէս սաբէսկան կամ հիմնարական լեզաց ուսումնասիրութիւնները հարաւային Արաբիայի մէջ կատարւած վերջին գիւտերի հետևողութեամբ: Նա նմանապէս հետևեց անխոնջ չարտեւութեամբ իմ՝ թուրանեան լեզուների համեմատական քերականութեան դասերին, որի ժամանակ Օրխոնի և Ենիսէյի թրքա-ուկրական ամենից կարևոր արձանագրութեանց թարգմանութիւնը կատարեցինք և մանրամասնաբար լուծեցինք: Հաստատուն, խորին ծանօթութիւնները, որ ունի պ. Բասմաջեան թուրքերէն լեզուի մէջ, խիստ նպաստել են այդ դասախոսութեանց օգտին: Այս կանոնաւոր աշխատութիւններից դուրս հաճոյք ունեցաւ սովորեցնելու ամեն կիրակի օր, իմ տանը պ. Բասմաջեանին ասորա-բաբելական արձա՝ ագրութեան ց ընթերցման և մեկնութեան համար: Այդ ճիւղի մէջ ևս պ. Բասմաջեան ցոյց տաւ աշխատութեան հազազիւտ սէր և

անսովոր իմացականութիւն: Մի քանի տարիներից ի վեր և խիստ տաժանելի հանդամանքների մէջ երիտասարդ գիտնականը չաջողեց ստեղծել պատմական և քննական մի հայերէն հանդէս «Բանասէր» անունով: Այս ժողովածուն հրատարակում է հայաստանի գրական հին նշխարները, — ձեռագիրներ, արձանագրութիւններ և ի մասնաւորի նախաքննիչան շրջանի վաւերական արձանագրութիւններ: Եւ այդ նշանաւոր աշխատութեան արդիւնքը գործադրւած է մի վերին աստիճանի ընտիր մեթոդով և լաւ հոգածութեամբ, որ խոստանում է արգասաբեր լինել գիտութեան համար և քաջալերութեան կատարելապէս արժանի է: Ահաւասիկ թեկնածուն, որին պատիւ ունիմ ներկայացնելու ձեր հաւանութեան: Իմ պաշտօնակից պ. Մէյլէն, որին նոյնպէս աշակերտ է եղել պ. Բասմաջեան, հաճեց միանալ ինձ հետ յանձնարարելու պ. Բասմաջեանին ձեր ընկերութեան: Պրոֆ. Հալեւիի ճառը ներկայ անդամների ունկնդիր հասարակութեան կողմից ընդունեց բուռն ծափահարութիւններով: Պրոֆ. Հալեւիից յետոյ խօսեց պրոֆ. Մէյլէն, նոյնպէս համակրական խօսքերով պ. Բասմաջեանի մասին, հաստատելով պ. Հալեւիի ատենախօսութիւնը: Պէտք ասել, որ պրոֆ. Հալեւիին Revue semitique հանդէսի խմբագիրն է և Եւրոպայի նշանաւոր սեմագէտներից միւն, իսկ պրոֆ. Մէյլէն, որ երիտասարդ է, սլաւեան և հայերէն լեզուների պրոֆեսոր է Collège de France-ի և Սորբոնի (համալսարանի) մէջ: Մեր հայրենակից պ. Բասմաջեան այդպիսի ճառերից յետոյ բուռն ծափահարութեամբ: Ասիական ընկերութեան անդամ ընտրեց: Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը, օտարները աւելի լաւ գիտեն զի՛նչատեղ մեր գործիչներին, գրագէտներին քան մենք: Հայ հասարակութիւնը ոչ միայն չէ խրախուսում իր գործիչներին, այլև մատնում է նրանց ամեն տեսակ նիւթական անդութեան, մինչև որ մեր գրագէտները չուսահատւած, թողնում են և անիծում իրանց ընտրած ասպարէզը:

Ա. ԵՊԻՖԱՐ.

Գրական նորութիւններ

Մոսկւայում ձեռնարկւած հայերէն լեզուի գրական-բանասիրական ընդարձակ ժողովածուն, որի համար դրել էինք «Տարագում», այժմ ինչպէս հաղորդում են մեզ, արդէն մամուլի տակ է և լոյս կը տեսնի յունիսի վերջերին: Այդ ժողովածուն, որ կրում է «Վալ» անունը, լոյս է տեսնում խմբագրութեամբ Վ. Փափագեանի և աշխատակցութեամբ չաչտնի հայ գրողների: Յօդւածները բոլորը, բացառապէս ինքնուրոյն են: Բաղկացած է երկու մասից — գեղարեսնական և բանասիրական: Ժողովածուն ներառւած է Իրիգոր Զանգեւանի յիշատակին, իսկ արդիւնքի $\frac{2}{3}$ մասը չափազանց է որբերին և $\frac{1}{3}$ մասը կարօտ գրողներին: Ժողովածուն, որ շքեղ է տպագրւում և 450-500 երես ութաձալ է, կուսենայ կրեսին Վարդգէս Սուրենեանի նկարը և մէջը Հ. Ալիշանի փաբսիլիէն: Գինը շատ էժան է նշանակած: Նախօրօք գրողների համար 1 ռ. և ճանապարհածախսով՝ 1 ռ. 50 կ.: Լոյս տեսնելուց յետոյ գինը կաւելանայ: Ցանկալի էր, որ հասարակութիւնը նախօրօք բաժանորդագրութեամբ օգնէր այդ մեծածախս ձեռնարկութեան արագ տպագրւելուն:

Նամակներ խմբագրութեան

1

Մեծապատիւ Պ. Խմբագիր.

Խնդրում ենք տեղ տալ ձեր պատւական լրագրերի մէջ հետևեալ երկտողին:

Համաձայն 1900 թւի. դեկտեմբերի 10-ի կայացած Թիֆլիսի հայոց հրատարակչական ընկերութեան ընդհանուր ժողովի վճիին, դպրանոցիս հոգաբարձութիւնը իր լիազօրների միջոցով ստանձնելով ընկերութեան վարչութեան և լիկւիդացիական ջանձնաժողովի կողմից ընկերութեան թէ գրքերը և թէ ամբողջ գոյքը, սույն նամակով գիմոււմ է բոլոր այն անձնաւորութիւններին, որոնք որևէ հաշիւ ունէին ընկերութեան վարչու-

տել, Խլած են շատ թնդանօթներ
և ռազմամթերք:

Վարձատրութեան քանակութիւնը
դեռ չի որոշուած, բայց լուրերից երե-
ւում է, որ այնքան մեծ է լինելու,
որ Զինատանի պէս մի ընդարձակ
տէրութիւն ճնշելու է դրա տակ:
Եւրոպացիները մտադրութիւնն էլ
այդ է:

— Ռուսաց Վ. Պոլսի դեսպան Զի-
նովն Օդէսայի վրայով ուղևորել է
Ս. Պետերբուրգ:

— Իտալիան, Փրանսիան և մի այլ
տէրութիւն վճռել են միջազգային
համաձայնութիւնով հարկադրել սուլ-
թանին մի կերպով վճռելու մակեդո-
նական հարցը:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ
ՊԵՏՐՈՍ ՄՈՃՈՒԵԱՆՅԻ

ՄԵՏԻ ՂԵՐԳԵՐԸ
(արձակ բանաստեղծութիւններ)
գինը 10 կոպ.

Վաճառում է Թիֆլիսի և գաւառա-
կան քաղաքների գրավաճառների և
Աղէքսանդրապոլ, հեղինակի մօտ:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱԻՈՐ ԿԻՒՆԴԱՆՈՅ
Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, վարնցովի արձանի հանդէպ)
Հիւանդներին ընդունում եմ ապեմ օր
բացի կիրակի օրերից:

Ա Ա Մ Ո Ս Ե Ր Ը

Յ. Ա. Նաւասարդեան—11—12 ժ. վի-
աւաճութեան, վեներական (սիֆիլիս) եւ
միզասեռ. հ.

Վ. Մ. Զիկովսկի—9—10 ժ. ալի, ներ-
քին եւ նեւրոպիկ հ.

Կ. Ի. Գրեյի—11—12 ժ. կանանց
եւ երեխայց հ.

Զ. Ի. Բարանսեանց—11—12 ժ. կա-
նանց և երեխայց հիւանդ.

Ա. Պ. Վարապետեանց—1—1½ ժ. ներքին
եւ երեխայց հ.

Մ Ե Կ Ո Ս Ե Ր Ը

Ն. Ն. Ռոստոմբեկով—5—6 ժ. վերաբու-
ժութեան և մորթու հ.

Ա. Ն. Զլակովսկի—6—7 ժ. նեւրոպիկ
(երկարաբուժութիւն), վեներ. և մոր-
թու հ.

Փ. Ա. Թաւրաճով—7—8 ժ. ներքին
և երեխայց հ.

Բ. Ա. Նաւասարդեան—7½—8 ժ.

Վար 50. Կ. Զբաւորները ձրի հա-
մախորհրդի (կոնսիլիումի) և օպերա-
ցիայի համար առանձին:

Ս. Տ. Աւանիսի—ժամը ծաղկահաւ-
րեանք, բժշկական մարմնամալ գութեան
դիմել 11—1 ժ.

Հիւանդանոցի վերատեսուչ
Բժշկապետ Նաւասարդեան

ՀԱՐԿԱԻՈՐԷ

Տարազի 1895 թ. № 19, 24, 25, 26 և 49-ից մինչև տարւայ վերջը:
1898 թ.ի № 49 և 50. 1899 թ.ի № 1, 2. 1900 թ.ի № 5.
Աղբիւր 1895 թ. № 10. 1896, 1897, 1898 և 1899-ի № 2.
Դիմել «Տարազ—Աղբիւր» խմբագրութեան:

Պետերբուրգի գրաքննիչից թողարտւած, մամուլի տակ է և յունիս
ամսի վերջերին լոյս կը տեսնի: Մոսկուայում ձեռնարկւած

ՎՏԱԿ

ԳՐԱԿԱՆ-ՏԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ

(Ըբեղ տպագրութեամբ, 450—500 մեծադիր երես)

Խմբագրութեամբ Վ. ՓԱՓԱՋԵԱՆԻ

Ժողովածուն ներկայ է Գրիգոր Զանգեանի յիշատակին: Արդիւնքի
2/3 մասը յատկացւած է հայ ողբերին, իսկ 1/3 մասը աշխա-
տակցող գրողներին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ Ի. Հ. Ղ. Մ. Ալիշան Նամակ (Ֆաբ-սիմիլիէ),—Յովհ. Յովհան-
նիսեան—«Մենք գնում էինք...» (բան.): Աւ. Իսահակեան—Սիրոյ երգը:
Ալ. Ծատուրեան—Բանաստեղծութիւններ: Վ. Փափազեան—Աւետեաց երկ
րում: Աւ. Իսահակեան—«Այ մեր սիրտը...» (բան.): Աւ. Ահարոնեան—
Դարձը: Յովհաննէս Թումանեան—Պօէտն ու Մուգան, Գ. Բաշինջաղեան—
Հարերարներ: Ալ. Ծատուրեան—Կալանաւորի օրագրից (բան.): Ս. Հախում-
մեան—Ընդհատող հեկեկանքներ: Միլինգ—«Ինչ երգել...» (բան.): Լ. Նա-
զարեան—Բեկորներ: Պ. Պոստեան—Հինգերորդ գինեգիծը, Յով. Յէր-Մի-
րաքեան—Անցած գնացած օրերից, Արշակ Զօպանեան—Արեւստի էջեր: Գ.
Զուբար—Երագ: Ռ. Պատկանեան—Փոռսուխին Ապրը (անախ): Մ. Նալ-
բանդեանի մի նամակը: Վ. Փափազեան—Ըմբոստ երգեր:

ՄԱՍՆ II. Հր. Աջառեան—Հայոց ծագումը և նախապատմական շրջանը:
Վ. Սուրենեան—Հայ ճարտարապետութեան տեղը գեղարւեստի պատմու-
թեան մէջ: Ե. Զահաղիկ—Հայոց վանքերը և նրանց դերը հայ կեանքում:
Կ. Բասմաջեան—Զարթնող եկեղեցոյ պեղումները: Գ. Խատիսեան—Հայոց
լեզուն և նրա բարբառները: Լ. Նազարեան—Հայոց սովորութեան—իրաւունքի
ուսումնասիրութեան նշանակութիւնը և մեթոդը: Մ. Բերբերեան—Դրական
ակնարկներ (Սմբատ Զահաղիկ): Բժ. Ա. Բուդուղեան—Բժշկի խոհերից: Իւ-
րից Վեսելովսկի—Արեւմտեան Եւրոպայի ազգեցութիւնը ուսասնայ գրականու-
թեան մէջ: Գր. Վանցեան—Մեր ստիլիստները և մեր լեզուն: Ռ. Խանա-
զատեան—Փոքր Ասիան և շինուելիք երկաթուղիները:

Վաղորդ բաժանորդ գրողները գործակալների մօտ կը վճարեն 1 ռուբ-
լի, ճանապարհածախսով 1 ռ. 50 կ.: Լոյս տեսնելուց յետոյ կ'արժե-
նայ 1 ռ. 50 կ. և ճանապարհածախսով 2 ռուբլի:

Բաժանորդագրութիւն ընդունում է մինչեւ յունիսի 1-ը:

Կարելի է գրել հետեւեալ տեղերում.

Մոսկուա, պ. պ. Բ. Արուշանեան, Գ. Խատիսեան և Լ. Նազարեան:
Ռոսով, գրավաճառանոց «Издатель» և պ. Մ. Բերբերեան:

Նոր-Նախիջեւան, պ. պ. Եր. Զահաղիկ և Գ. Զուբար:

Բագու, Մարգասիրական ընկ. գրադարան պ. Լ. Մանուէլեան:

» Դրավաճառ պ. Սամսոն Յարութիւնեան:

Բալախանի, «Նէֆտ» ընկ. պրոմիսլա, պ. Բալասի Դաբրիէլեան:

Թիֆլիս, Կենտրոն. գրավաճառանոց և «Տարազի» խմբագրութիւն:

Դաննակ, Օր. Հ. Նաբաթեան և պ. Յովսէփ Մելիք-Բեգլարեան:

Թաւրիզ, Տոք. Կ. Փաշայեան: